

SPERLING

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΜΠΕΝΑΚΗ 15-16-17,
2015-2016-2017

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε χάρη στη γενναιόδωρη οικονομική στήριξη του Σωματείου «Οι Φίλοι του Μουσείου Μπενάκη».

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΜΠΕΝΑΚΗ
15-16-17
(2015-2016-2017)

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ / ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΕΝΑΚΙ
15-16-17 (2015-2016-2017)

Το επιστημονικό περιοδικό του Μουσείου Μπενάκη
The scholarly journal of the Benaki Museum

Εκδότης: Μουσείο Μπενάκη
Υπεύθυνη σύνταξης: Μάρια Διαμάντη
Συντακτική επιτροπή: Ειρήνη Γερουλάνου,
Γιώργης Μαγγίνης,
Μάρια Διαμάντη
Διορθώσεις: Μάρια Διαμάντη
Σχεδιασμός: Βαγγέλης Καρατζάς
Παραγωγή: Λενιώ Μαργαριτούλη
Εκτύπωση, Βιβλιοδεσία: Γραφικές Τέχνες Μητρόπολις

Φωτογραφία εξωφύλλου: N. Sperling, Κρήτη - Αστική, στο: Ά. Μπενάκης (επιμ.), *Έλληνικαί Έθνικαί Ένδυμασίαι Β*
(κείμενον Άγγελικῆς Χατζημιγάλη, πίνακες Νικολάου Σπέρλιγκ, Άθῆναι 1954) πίν. 59. Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, F21.4, C49s.
Ο Αντώνης Μπενάκης (Αλεξάνδρεια 1873 - Αθήνα 1954) εικονίζεται με κρητική αστική φορεσιά (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).

Μουσείο Μπενάκη Benaki Museum
Κουμπάρη 1 - Αθήνα 10674 1, Koumbari Str. - Athens 10674
www.benaki.gr
journal@benaki.org
+30 210 3671006

© Μουσείο Μπενάκη / Benaki Museum

ISSN 1109-4109

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ		ΙΩΑΝΝΑ ΠΡΟΒΙΔΗ	
ΧΡΙΣΤΟΣ ΝΤΟΥΜΑΣ		ΓΗΙΚΑ – Η προετοιμασία της ζωγραφικής	95
Άγγελος Μουσείου	9	ΑΝΙΝΑ ΒΑΛΚΑΝΑ	
ΜΙΝΑ ΜΟΡΑΙΤΟΥ		Αφαίρεση και σινοϊαπωνική αισθητική: οι νέες κατευθύνσεις στο ζωγραφικό έργο του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα τις δεκαετίες του 1950 και του 1960	113
“Mr. Byzantine et ses amis”: Antonis Benakis and early 20th-century exhibitions in Alexandria	13	ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΛΙΟΥΡΑ	
ΠΑΝΩΡΑΙΑ ΜΠΕΝΑΤΟΥ		Η εφαρμογή της γραφολογίας στην πιστοποίηση της αυθεντικότητας των έργων τέχνης	129
Ο Αντώνης Μπενάκης και η Βιβλιοθήκη του. Ανασυγκροτώντας τη μεγαλύτερη μουσειακή βιβλιοθήκη τέχνης στην Ελλάδα	39	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΓΟΥΛΑΚΗ-ΒΟΥΤΥΡΑ	
ΞΕΝΙΑ ΠΟΛΙΤΟΥ		Ο Γιανούλης Χαλεπάς στο Μουσείο Μπενάκη	139
<i>Ελληνικαί Έθνικαί Ένδυμασίαι, 1948-1954.</i> Μια έκδοση σταθμός και αφετηρία	59	ΜΑΡΩ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ	
ANN FRENCH		Ένας αρχιτέκτων ζωγραφίζει: Γιάννης Δεσποτόπουλος	157
“I am exceedingly glad to have them”: the acquisition of three Karpathos ‘frocks’ by Anthony Benaki	75	ΘΑΝΑΣΗΣ Θ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ	
		«Νὰ θεωρήσετε τὰ σχέδιά μου ἕνα μικρὸν δῶρον εἰς τὸ ἀγαπητὸ Ναύπλιον»: αρχιτεκτονική του Ισαάκ Σαπόρτα για το Ναύπλιο τη δεκαετία του 1930	173

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΛΕΝΗ ΒΕΡΟΝΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑΛΙΔΟΥ – ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ – ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΟΥΒΑΣ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΣ – ΣΟΦΙΑ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΓΕΙΤΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΥΛΑΚΗΣ – ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΥΛΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΡΟΝΙΚΑ 2015-2016-2017	
Πόσο προστατεύουν οι συνθετικές ρητίνες τα έργα τέχνης; Έρευνα στα συνθετικά βερνίκια εικόνων της Βυζαντινής Συλλογής του Μουσείου Μπενάκη	Εκθέσεις – Εκδηλώσεις – Εκδοτική δραστηριότητα	239
	Απολογισμός Τμημάτων	289
	Κληροδοτήματα – Δωρεές	361
	Δωρητές 2015-2016-2017	362
	Το Μουσείο Μπενάκη	364
ΝΕΛΛΗ ΜΑΝΙΚΗ – ΕΛΕΝΗ ΒΕΡΟΝΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑΛΙΔΟΥ – ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ – ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΥΔΑΣ – ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ – ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ	Οδηγίες για τη σύνταξη και την υποβολή μελετών στο περιοδικό	366
Ανακαλύπτοντας τα μυστικά της πινελιάς του Βολανάκη.	Guidelines for the production and submission of papers for the Benaki Museum Journal	367
Η τεχνολογική εξέταση του έργου <i>Θαλασσογραφία</i> στο Μουσείο Μπενάκη		219

Εικ. 1. Στήλη με επιγραφή *ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ*.
Φηρά, Θήρα.

Εικ. 2. Στήλη με επιγραφή *ΑΓΓΕΛΟΣ*. Φηρά, Θήρα.

Εικ. 3. Στήλη με επιγραφή *ΑΓΓΕΛΟΣ ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΥ*.
Φηρά, Θήρα.

κλους θα επιτρέψει στους πιστούς της Θήρας ασκανδάλιστα να χαράξουν επάνω στους τάφους των αποθανόντων αδελφών μια διατύπωση που δεν μπορούσε να ενοχλήσει κανέναν ειδωλολάτρη».⁹ Ωστόσο, σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά Τακτικά, πέμπτη στη σειρά των Επισκοπών, που υπάγονταν στη Μητρόπολη της Ρόδου, ήταν η Επισκοπή Θήρας με πρώτον επίσκοπο τον Διόσκουρο (342-344 μ.Χ.), ο οποίος και προσυπέγραφε τα πρακτικά Οικουμενικών Συνόδων.¹⁰ Συνεπώς οι Θηραίοι της εποχής δεν είχαν λόγο να κρύβουν την πίστη τους. Κατά μιαν άλλη ερμηνεία, ο όρος «Άγγελος» θα μπορούσε εννοιολογικά να είναι αντίστοιχος προς τον αρχαίο τίτλο ήρωας.¹¹

Στην αρχαία ελληνική γραμματεία η λέξη «άγγελος» σημαίνει τον μεταφορέα ειδήσεων, τον αγγελιοφόρο. Η ομηρική φράση «Διὸς δέ τοι ἄγγελός εἰμι» (εἶμαι αγγε-

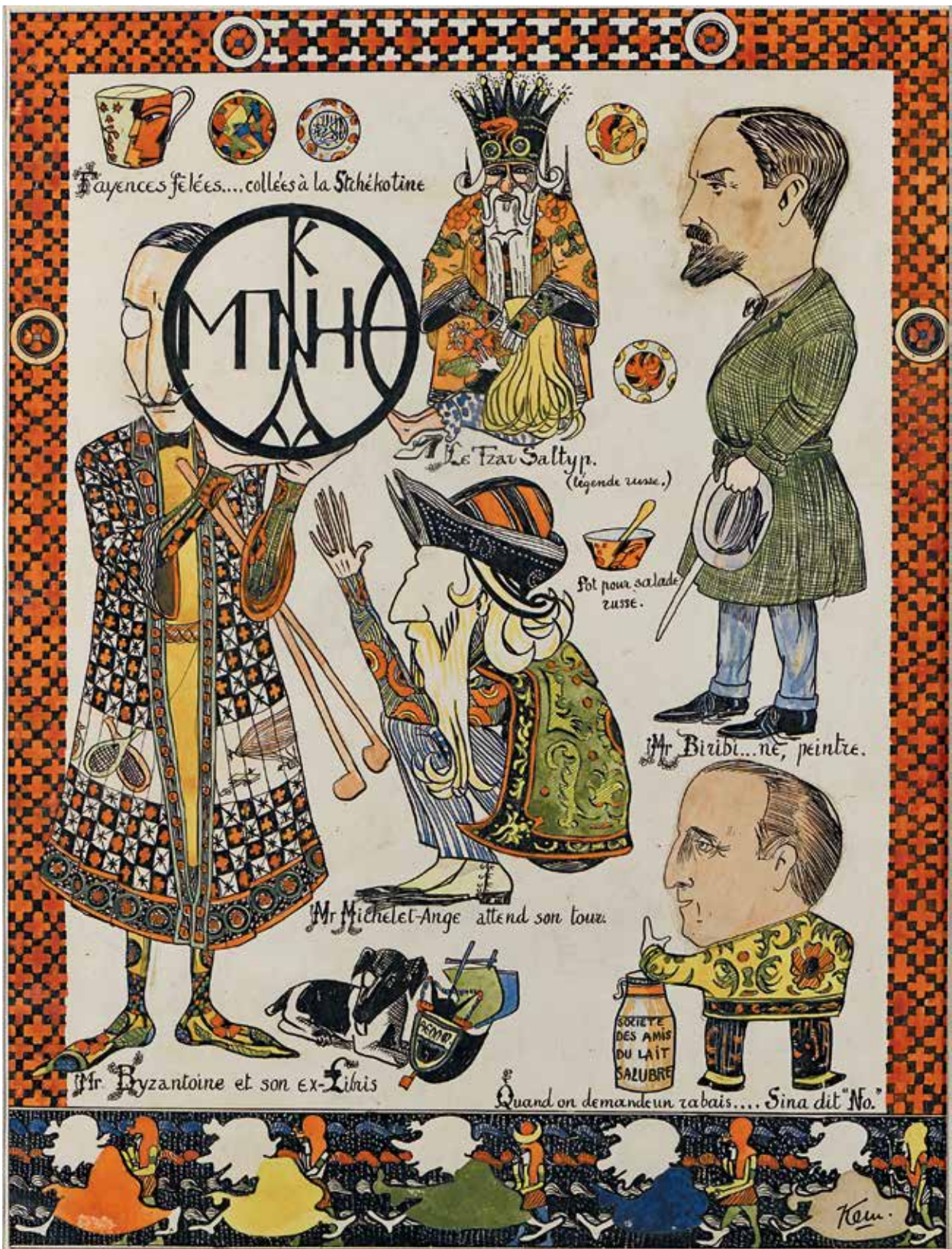
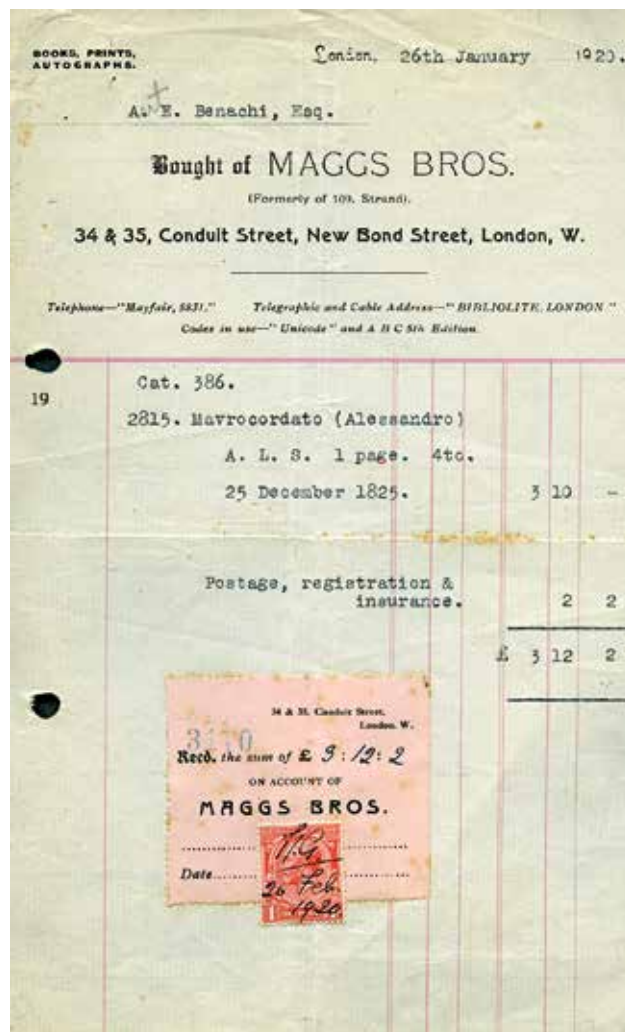

Fig. 12. A cartoon by Kimon Marengo (Kem), watercolour, Alexandria, c. 1925. Private collection.

Εικ. 1. Ο Αντώνης Μπενάκης σε ώρα εργασίας στο γραφείο του, τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Μουσείου. Μουσείο Μπενάκη / Ιστορικά Αρχεία, Αρχείο Μανόλη Μπενάκη 623/489).

Εικ. 2. Τιμολόγιο (Λονδίνο 1920, 26 Ιανουαρίου) και απόδειξη πληρωμής (Λονδίνο 1920, 26 Φεβρουαρίου) από το βιβλιοπωλείο σπάνιων βιβλίων και χειρογράφων Maggs Bros προς τον Αντώνη Μπενάκη. Μουσείο Μπενάκη / Βιβλιοθήκη, Φάκελος «Βιβλιοθήκη-Αγορές Βιβλίων» (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).

Εικ. 3. Κάρτα-δελτιάριο ως απόδειξη πληρωμής (Αθήνα χ.χ.) από το «Βιβλιοπωλείον Ουνιβερσελ» προς τον Αντώνη Μπενάκη. Μουσείο Μπενάκη / Βιβλιοθήκη, Φάκελος «Βιβλιοθήκη-Αγορές Βιβλίων» (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).

Εικ. 7. Οι πίνακες 48, 49 και 49α που απεικονίζουν αντίστοιχα την ενδυμασία της Ρουμλουκιώτισσας κόρης, τη γιορτινή φορεσιά και τη φορεσιά της νεόνυμφης από την ίδια περιοχή (φωτ.: Μουσείο Μπενάκη).

«ανακοιούται ότι πρωτοβουλία του αιμνήστου Κωνσταντίνου Μπενάκη, και ιδία δαπάνη αυτού, είχαν ανατεθεί εις την Καν Αγγελικὴν Χατζημιχάλη, ἡ ἐκδοσις Καταλόγου Ἐθνικῶν Ἐνδυμασιῶν. Ἡ ἐργασία προχωρεῖ βραδέως λόγω τῆς κακῆς υγείας τῆς Κας Χατζημιχάλη, ἀλλὰ ἤδη βγαίνει πρὸς τὸ τέρμα».³⁹ Θα μεσολαβήσει ο θάνατός της και άλλα 13 χρόνια μέχρι να δει το φως ο πρώτος τόμος της μελέτης *Ἡ ἑλληνικὴ λαϊκὴ φορεσιά*, με κείμενο της Αγγελικῆς Χατζημιχάλη και αφετηρία τη συλλογή του Μουσείου Μπενάκη.⁴⁰

Με βάση τα παραπάνω θα αποτολμήσουμε να διερευνήσουμε –φευ! χωρίς να καταλήξουμε σε ένα ασφαλές συμπέρασμα– την πιθανή συμβολή της στο στήσιμο της πρώτης μόνιμης έκθεσης ενδυμασιῶν του Μουσείου Μπενάκη, ἔτσι ὅπως αὐτή αποτυπώνεται, κυρίως, στον

Οδηγό του Μουσείου του 1935, ἀλλὰ και στις *ΕΕΕ*, με τις ἀλλαγές που μεσολάβησαν, ὅπως προαναφέραμε. Στον *Οδηγό* θα παρατηρήσουμε πως ἐκτός ἀπὸ τα 63 πλήρη ἐνδυματολογικὰ σύνολα τα ὁποῖα παρουσιάζονται, ἡ ἐκθεση συμπληρώνεται ἀπὸ πλῆθος μεμονωμένα ἐνδύματα, τραχηλιές και ποδιές, ἀλλὰ κυρίως ποκαμίσα διαφόρων τύπων. Πηγαίνοντας στα χειρόγραφα τῆς Χατζημιχάλη, θα διαπιστώσουμε τὴ σημασία που ἡ μελετήτρια ἀποδίδει στὴ γνώση των ἐπιμέρους ἐξαρτημάτων και κυρίως των ποκαμίσιων τῆς ἑλληνικῆς ἐνδυμασίας γιὰ τὴν καλύτερη ἐπισκόπηση τῆς ἑλληνικῆς ἐνδυματολογίας: «Σημαντικὴ γιὰ συγκριτικὰ στοιχεῖα εἶναι ἡ συλλογὴ ἐπενδυτῶν και ποκαμίσιων. Ἡ μεγάλη μάλιστα σειρά ἀπὸ τα ἀνδρικὰ και γυναικεῖα 500 ποκάμισα –καθημερινά, γιορτινά, νυφικά, ποκάμισα γιὰ τὴν

Fig. 7. Photograph from presentation album of 61 mounted photographs by Geo Boucas, of Odos Phillineon, Athens, of Benaki Museum on opening. Displays of embroidered dresses – the two far cases at either side may contain the dresses from Karpathos (photo: Wace Archives, National Museums Liverpool).

CONCLUSION

This account relates the acquisition history of only three items, but additionally represents an exemplar of the contexts and connections that Anthony Benaki employed to accumulate the collection that formed his museum. The study displays his persistence, determination and grasp of detail regarding specific objects, interpreted within a wider collection. It reveals that Benaki assembled his collection by seeking and cultivating an international network of contacts, fellow collectors and enthusiasts. The distinctive nature of the three dresses from Karpathos gave them sig-

nificance to the original and subsequent collectors, thereby unintentionally creating an archival history that has been separately preserved. Private journals, photography and formal institutional archive systems have combined to provide an insight into the fortuitous circumstances behind the formation of museum collections.

Ann French
 Collections Care Manager
 The Whitworth
 University of Manchester
 ann.french@manchester.ac.uk

Εικ. 1. Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Νεκρή φύση με ποτήρι και φρούτα, 1933.
 α) Αθήνα, Ιδιωτική συλλογή, ιδιωτΧΓ3399·
 β) Μουσείο Μπενάκη / Πινακοθήκη Γκίκα, ΠΧΓ144.

Γκίκα το σχέδιο ως προπαρασκευαστικό στάδιο και αφετηρία της δημιουργίας ζωγραφικών έργων, όπως αποδεικνύει ο μεγάλος αριθμός προσχεδίων, σε μία ή περισσότερες εκδοχές, που αντιστοιχούν σε γνωστούς πίνακές του όλων των περιόδων. Λίγες είναι οι άμεσες μαρτυρίες του ίδιου του καλλιτέχνη σχετικά με το σκεπτικό και τον τρόπο βάσει του οποίου λειτουργούσε, από την αρχική σύλληψη του θέματος και τη χάραξη των πρώτων γραμμών μέχρι το πέρασμα στη ζωγραφική επιφάνεια και την οριστική μορφή του έργου. Μια τυχαία αναφορά βρίσκουμε σε αλληλογραφία του 1953, όταν ο Christian Zervos του ζητάει τρία-τέσσερα σχέδια για ένα τεύχος των *Cahiers d'art* “sur le dessin” και ο Γκίκας δυσκολεύεται να ανταποκριθεί γιατί «κάνω σχέδια με μελάνι, που τα μεταχειρίζομαι για να τελειώσω τα έρ-

γα (λάδια)». ⁸ Αργότερα, σε έκθεση έργων του στην Ελληνοαμερικανική Ένωση (Μάιος 1973) αντιπαραθέτει κοντά στους πίνακες προσχεδιά του, «τα σχέδια και τα πρώτα σχεδιαγράμματα για να βοηθήσω τον θεατή και να του δείξω την γέννηση του έργου από την αρχή, από την πρώτη στιγμή της συλλήψεώς του». ⁹ Σε συνέντευξή του στη *Νέα Εστία* ο Γκίκας εξηγεί τη σκοπιμότητα της πρωτοβουλίας αυτής: «Τούτη η έκθεση θέλω να δείξει και τα πρώτα σχέδια που χρησίμευσαν σαν αφετηρία για μεγάλους πίνακες –που θα τους δείτε επίσης– μαζί με διάφορες παραλλαγές που δημιουργούν ένα πρόσθετο ενδιαφέρον αν παρατηρήσει κανείς πόσο κοντά βρίσκονται στο τελειωμένο έργο, το τελειωτικό, ή αντιθέτως, πόσο αφίστανται». ¹⁰

Κατά τον ζωγράφο John Craxton, που επί πολλά χρό-

Εικ. 1. Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Καφασωτά Ι*, 1955. Λάδι σε μουσαμά, 51,2 x 40,7 εκ.
Μουσείο Μπενάκη / Πινακοθήκη Γκίκα, αρ. ευρ. ΠΧΓ50.

Εικ. 1. Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας, *Προοπτικό III* (1963).
Λάδι σε καμβά, 40,5 x 24 εκ.
Μουσείο Μπενάκη / Πινακοθήκη Γκίκα.

Εικ. 1α. Υπογραφή Α'.

Εικ. 1β. Υπογραφή Β'.
Μιμητικό είδος υπογραφής.

ση συγκεκριμένης θεωρίας και μεθοδολογίας, εφόσον οι τεχνικές και τα υλικά γραφής εγγράφων και ζωγραφικών έργων παρουσιάζουν, πέραν των ομοιοτήτων, σημαντικές διαφορές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Οι σταθερές στις οποίες βασίζεται η συγκριτική, αλλά και η αναλυτική γραφολογία είναι οι πέντε φυσικοί και παγκόσμιοι νόμοι της γραφής (W. T. Preyer, Solange Pellat), οι οποίοι θεωρούνται φυσικά φαινόμενα και λειτουργούν ανεξάρτητα από το χρησιμοποιούμενο αλφάβητο.

Σύμφωνα με αυτούς (1) η κίνηση της γραφής συνδέεται με την άμεση επίδραση του κεντρικού νευρικού συστήματος (εγκέφαλος-παρεγκεφαλίδα-νωτιαίος μυελός) και δεν τροποποιείται από το όργανο (χέρι, πόδι, στόμα κ.λπ.), όταν αυτό λειτουργεί φυσιολογικά και είναι επαρκώς προσαρμοσμένο στη λειτουργία του. (2) Κατά τη διαδικασία της γραφής είναι ενεργό το «εγώ», με διακυμάνσεις (αυξομειώσεις), ανάλογα με την προσπάθεια που πρέπει να καταβληθεί. (3) Το φυσικό γράψιμο του καθενός δεν μπορεί να τροποποιηθεί εκούσια χωρίς να φανούν στο κείμενο οι ενδείξεις της προσπάθειας που απαιτήθηκε. Ακόμη και με εξάσκηση, ένα τεχνητό ή μεταμφιεσμένο γράψιμο θα φέρει ενδείξεις αυτής της προσπάθειας. Σύμφωνα με την αρχή της «ευκολότερης λύσης» (4), υπό δύσκολες συνθήκες, ενστικτωδώς χρησιμοποιούνται οι μορφές γραμμμάτων που είναι είτε πιο οικείες, είτε πιο απλές για τον γράφοντα. Τέλος, σύμφωνα με τον γενικό και θεμελιώδη νόμο των ατομικών εκδηλώσεων (5), το γράψιμο ποικίλλει ανάλογα με τις νοητικές ιδιαιτερότητες και τις προσωρινές διαθέσεις του καθενός μας.

Συμπληρωματικά στους πέντε θεμελιώδεις νόμους της γραφής και σε σχέση με τον μηχανισμό της γραφής με το χέρι, προκύπτουν οι δευτερεύοντες νόμοι της εκδήλωσης της εγωκεντρικότητας και αλλοκεντρικότητας, της θέλησης (ενέργεια-ένταση του γραψίματος), της διανοητικής ικανότητας (ταχύτητα του γραφικού οργάνου), της ευαισθησίας (έντονη, υποτονική, νευρική, απρόσεκτη).¹

Εικ. 6. Γ. Χαλεπάς, *Κεφαλή νέου* (κυνηγός), μπρούντζος.
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΓΕ 40228.

Εικ. 7. Γ. Χαλεπάς, *Προτομή Πηνελόπης Δεσπίνης*, πηλός.
Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΓΕ 49755.

στα κοντά μαλλιά της μορφής, χαρακτηριστικός και σε άλλα έργα του Χαλεπά αυτής της περιόδου, ιδιαίτερα στον *Ορνιθοκλέπτη*, που χρονολογείται πιθανότατα το 1927.³⁰ Το αγγελάκι αυτό θεωρούνταν χαμένο για αρκετά χρόνια, έως τη δωρεά του στο Μουσείο Μπενάκη.³¹ Ο Χαλεπάς πραγματοποίησε άλλες τρεις παραλλαγές του θέματος στην Τήνο, το *Κεφάλι αγγέλου πένθιμο*,³² συνοπτικό έργο κοντά σε αυτό στο Μουσείο Μπενάκη, το *Κεφάλι αγγέλου με υψωμένες φτερούγες*,³³ ενυπόγραφο σε πηλό, και το *Κεφάλι αγγέλου*, σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη,³⁴ ίσως λίγο μεταγενέστερο από τα προη-

γούμενα, πιο προσεχτικά δουλεμένο με τοξωτή πλαισίωση να το περιβάλλει.

Πρόκειται για ένα θέμα οικείο στον Χαλεπά, καθώς συνδέεται με εκκλησιαστικά γλυπτά και επιτύμβια του εργαστηρίου του πατέρα του,³⁵ τα οποία θυμάται και στα οποία επανέρχεται, όπως μαρτυρούν πολλά σχέδια προτομών αγγέλων αυτής της εποχής σε κατάστιχα λογαριασμών. Σε κάποια από αυτά διακρίνεται η στροφή της κεφαλής του αγγέλου, όπως στην προτομή στο Μουσείο Μπενάκη, αλλά και το τοξωτό πλαίσιο, που φανερώνει μελέτη για επιτύμβιο.³⁶ Στο θέμα επανέρχεται αργότερα

Εικ. 5. Ο Γιάννης Δεσποτόπουλος δίπλα σε έργα του, πιθανόν από την εποχή της μαθητείας στη Βαϊμάρη. Μουσείο Μπενάκη / Αρχαία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής.

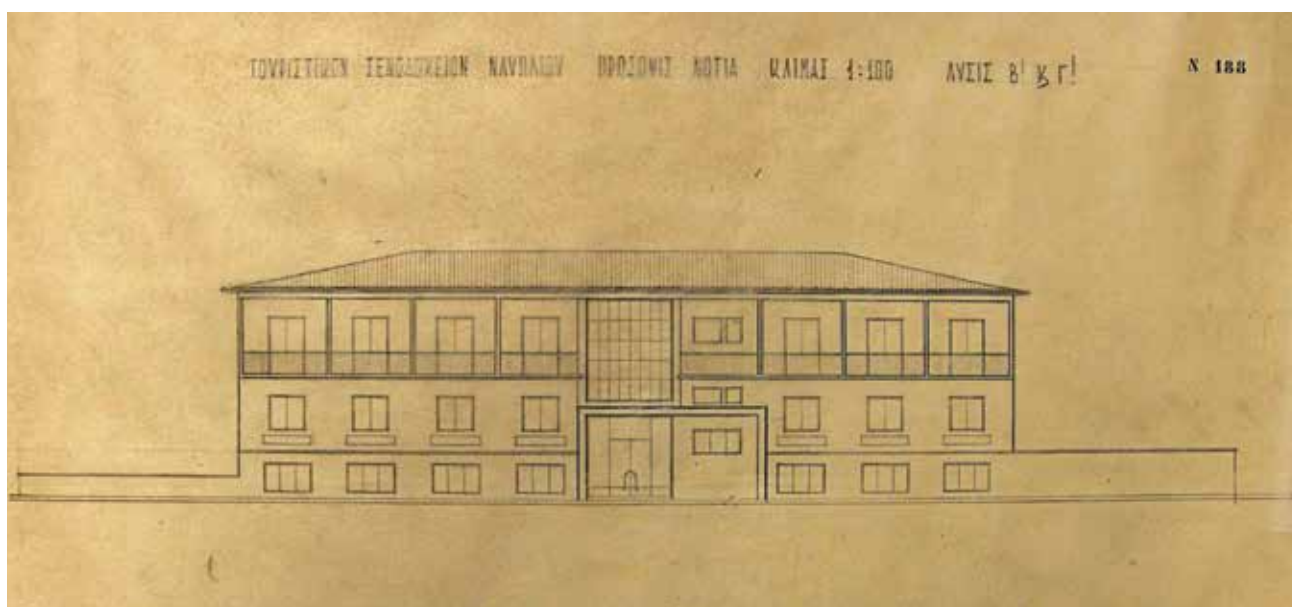
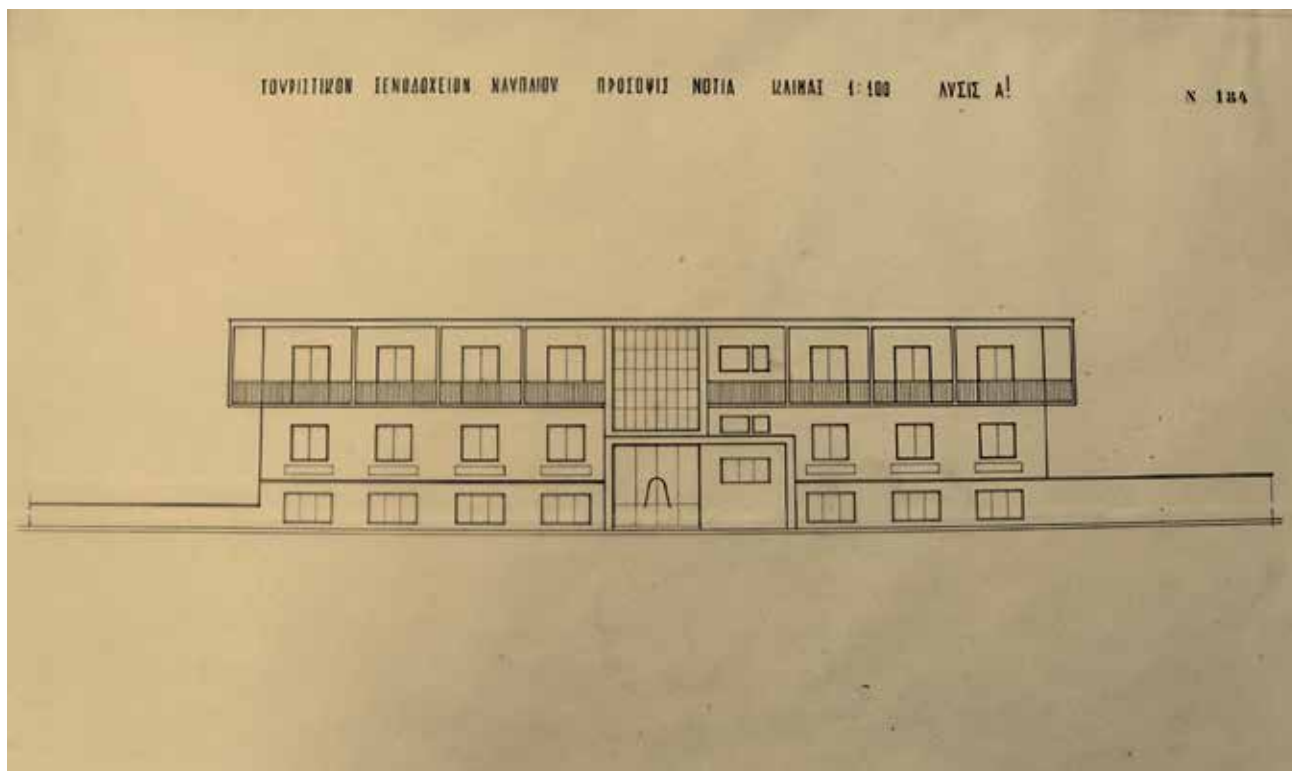
Εικ. 6α-β. Ακουαρέλες του Γιάννη Δεσποτόπουλου με θέματα εμπνευσμένα από την ελληνική λαϊκή παράδοση και αρχιτεκτονική. Μουσείο Μπενάκη / Αρχαία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής.

του λόγο, ο Δεσποτόπουλος υπερασπίζεται την ιδεολογία του και τα πιστεύω του. Μέσα από τα ζωγραφικά του έργα, από την άλλη, αφήνει ελεύθερα να φανεί η ευαισθησία του, άλλη μια άγνωστη στους πολλούς πλευρά του Γιάννη Δεσποτόπουλου.

Τα πρώτα μικρά ζωγραφικά του έργα πρέπει να έχουν γίνει λίγο πριν φύγει από την Ελλάδα, ή την περίοδο της μαθητείας του στη σχολή Bauhaus της Βαϊμάρης, όπου παρέμεινε για τρία εξάμηνα (εικ. 5). Τα σχέδια, που είχε φέρει μαζί του από την Ελλάδα, οδήγησαν τους καθηγητές στη Σχολή να τον ονομάσουν αμέσως «μαθητή-τε-

χνίτη», αντί μαθητευόμενο, και να του παραχωρήσουν δικό του εργαστήριο, όπου εργαζόταν ασκητικά ολόκληρα μερόνυχτα. Σύμφωνα με τον μεσαιωνικό διαχωρισμό σε πρωτομάστορες τεχνίτες και μαθητευόμενους, ο Gropius χρησιμοποιεί τη διαίρεση σε μαθητευόμενο, μαθητή και δάσκαλο.

Μια σειρά από σχέδια (ακουαρέλες ή παστέλ) μικρών διαστάσεων πρέπει να ανήκουν σε αυτή την περίοδο των σπουδών του Δεσποτόπουλου. Κάποια ίσως να έχουν γίνει και στην Ελλάδα. Τα θέματα ποικίλλουν, ελληνικά μοτίβα στιλιζαρισμένα, γεωμετριοποιημένα, που προδίδουν

Εικ. 23. Ἰσαάκ Σαπόρτα, Σχέδιο νότιας ὀψης Τουριστικοῦ Ξενοδοχείου Ναυπλίου (Λύσεις Α').
Αρχεῖο Ἰσαάκ Σαπόρτα, Μουσεῖο Μπενάκη / Αρχεῖα Νεοελληνικῆς Αρχιτεκτονικῆς.

Εικ. 24. Ἰσαάκ Σαπόρτα, Σχέδιο νότιας ὀψης Τουριστικοῦ Ξενοδοχείου Ναυπλίου (Λύσεις Β' καὶ Γ').
Αρχεῖο Ἰσαάκ Σαπόρτα, Μουσεῖο Μπενάκη / Αρχεῖα Νεοελληνικῆς Αρχιτεκτονικῆς.

Εικ. 1. Κ. Βολανάκης, *Θαλασσογραφία*. Φωτογραφία στην ορατή περιοχή του φάσματος μετά τη συντήρηση του έργου.
Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 51809.

Άποψη της έκθεσης Ένας συλλέκτης στην Αθήνα τον 20ο αιώνα: Η δωρεά Βαλαδώρων στο Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Μπενάκη Ελληνικού Πολιτισμού (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).

Α. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

❑ *Ο φιλικός κύκλος του Γκρέκο στο Τολέδο*

13 Νοεμβρ. 2014 - 1η Μαρτίου 2015
Επιμέλεια: Νίκος Χατζηνικολάου
Διοργάνωση: Μουσείο Μπενάκη
Η έκθεση πραγματοποιήθηκε με αφορμή τα 400 χρόνια από τον θάνατο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου και επικεντρώθηκε στην παρουσίαση των διανοούμενων, συλλεκτών και παραγγελιοδοτών, οι οποίοι αποτελούσαν τον προσωπικό κύκλο του Γκρέκο στο Τολέδο. Το περιεχόμε-

νο της έκθεσης προερχόταν από την Ισπανία και περιλάμβανε δημιουργίες του Γκρέκο και αρχαιακό υλικό.

❑ *Οικογένεια.*

Φωτογραφικός Κύκλος
21 Μαρτίου - 24 Μαΐου 2015
Διοργάνωση: Φωτογραφικός Κύκλος – Μουσείο Μπενάκη
Η έκθεση *Οικογένεια*, στην οποία συμμετείχαν 33 φωτογράφοι με συνολικά 300 έργα, επιχείρησε να υπογραμμίσει τη στροφή πολλών σύγχρονων φωτογράφων στον αποκλειστικά προσωπικό τους περίγυρο. Η προσέγγιση του θέματος ήταν αφηρημένη και γενική: εικο-

νίζονταν πρόσωπα, κατοικίες ή αντικείμενα που παρέπεμπαν σε αυτό που αποτελεί την αίσθηση μιας οικογένειας.

❑ *Πανιάρας, Fragile*

27 Μαΐου - 28 Ιουνίου 2015
Επιμέλεια: Ελένη Κυπραίου
Διοργάνωση: Μουσείο Μπενάκη
Η έκθεση παρουσίαζε τα ιδιότυπα ανατρεπτικά έργα που δημιούργησε, στην αντανάκλαση των προσωπικών του βιωμάτων, ο γνωστός ζωγράφος Κώστας Πανιάρας σε έναν διά βίου διάλογο με το παρελθόν. Αφορμή ήταν η μαρμάρινη γυναικεία κεφαλή του 350-325 π.Χ. από την Τεγέα της

Άποψη της έκθεσης Μποκόρος. *Όφεις αδύλων*, Μουσείο Μπενάκη / Πειραιώς 138 (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).

Άποψη της έκθεσης Όπν Ζούνν. *Τάξη στο Χάος / Ordo ab chaos*, Μουσείο Μπενάκη / Πειραιώς 138 (φωτ.: Λ. Κουργιαντάκης).